

16. На днях вышел в свет и продается столь желанный в настоящее время сборник под названием «Славянские думы и голоса» // ЧГВ. – 1877. – № 6, 6 февраля. – Особое прибавление. – С. 4.
17. Чернигов, 30 апреля // ЧГВ. – 1877. – № 18, 1 травня. – Особое прибавление. – С. 1–4.
18. Чернигов, 7 мая // ЧГВ. – 1877. – № 19. – 8 травня. – Особое прибавление. – С. 1–4.
19. Шугуров Н. Из Стародубьского уезда / Н. Шугуров // ЧГВ. – 1877. – № 11, 13 марта. – Особое прибавление. – С. 2–3.
20. Чернигов, 7 мая // ЧГВ. – 1877. – № 19, 8 травня. – Особое прибавление. – С. 1–4.
21. Отдел II местный // ЧГВ. – 1877. – № 23, 5 червня. – Часть официальная. – С. 2–3.
22. Пожертвования по губернии // ЧГВ. – 1877. – № 24, 12 червня. – Особое прибавление. – С. 1–2.
23. Чернигов, 25 февраля. Нежин // ЧГВ. – 1878. – № 9, 26 февраля. – Особое прибавление. – С. 2–3.
24. Периодическая печать о Черниговской губернии // ЧГВ. – 1878. – № 11, 12 марта. – Особое прибавление. – С. 3.
25. Действия правительства // ЧГВ. – 1878. – № 12, 19 марта. – Часть официальная. – С. 1–4.
26. Извещение о сборе пожертвований на устройство добровольного флота // ЧГВ. – 1878. – № 21, 21 мая. – Особое прибавление. – С. 1.
27. Отче Черниговского дамского комитета за май и июль // ЧГВ. – 1878. – № 28, 9 июля. – Особое прибавление. – С. 3.
28. Берлинский договор // ЧГВ. – 1878. – № 29, 16 июля. – Особое прибавление. – С. 1–3.
29. Берлинский договор // ЧГВ. – 1878. – № 30, 23 июля. – Особое прибавление. – С. 1–3.

Ольга Сидоренко

**СОБЫТИЯ РУССКО-ТУРЕЦКОЙ ВОЙНЫ 1877–1878 ГГ. НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ
«ЧЕРНИГОВСКИЕ ГУБЕРНСКИЕ ВЕДОМОСТИ»**

В статье на основе анализа материалов газеты «Черниговские губернские ведомости» раскрыты степень и характер влияния Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. как на развитие Черниговской губернии, так и всей Российской империи. Актуальность работы обусловлена необходимостью углубления исследований военного конфликта, используя материалы еженедельника.

Ключевые слова: Российская империя, Русско-турецкая война 1877–1878 гг., Черниговская губерния, «Черниговские губернские ведомости».

Olha Sydorenko

**EVENTS OF THE RUSSO-TURKISH WAR 1877–1878 ON PAGES OF THE NEWSPAPER
“CHERNIGOVSKIYE GUBERNSKIYE VEDOMOSTI”**

The article is devoted to highlighting the degree and character of the Russo-Turkish War 1877–1878, its influence as on the development of Chernihiv province as the whole Russian Empire basing on the analyze of “Chernigovskie gubernskie vedomosti”. The importance of this research is caused by the necessity to deepen investigations of the military conflict using materials of the weekly.

Key words: Russian Empire, Russo-Turkish War 1877–1878, Chernihiv province, “Chernigovskie gubernskie vedomosti”.

УДК 94[(477)+(474.5)]:378.4(477.74-21)«1865/1920»

Олег Дьомін

**СТАНОВЛЕННЯ ЛИТУАНІСТИКИ ТА УКРАЇНІСТИКИ В НОВОРОСІЙСЬКОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

У статті розглядається питання формування в контексті розвитку російської політичної історіографії нових наукових дисциплін литuanістики та україністики. Засвідчено становлення україністики в Новоросійському університеті у тісному зв'язку з литuanістикою.

Ключові слова: литuanістика, україністика, Новоросійський університет, друга половина ХІХ ст.

Із самого початку заснування Новоросійського університету в Одесі в 1865 р. в ньому велике значення надавалось таким країнознавчим дисциплінам як русистика, славистика, візантиністика. Поряд із ними в Новоросійському університеті розвивались ще й нові дисципліни, тісно із ними пов'язані, які щойно заявили про себе: литуаністика та україністика. Вони не набули такого розмаху як перші, дисциплінарний статус яких оформлювався урядовими розпорядженнями. Їх специфіка, в першу чергу литуаністики, полягала в процесі імплементації цієї науки у вищу російську школу, зокрема в Новоросійському університеті, та в наступній науковій інституалізації, яка визначалась її історичною, державницькою присутністю в контексті політичної історії Російської імперії, найбільш прийнятної на той час. Перед вела литуаністика, зважаючи на політичну окремішність та історичну вагу Великого князівства Литовського. У витоків одеської університетської литуаністики стояв професор М. П. Смирнов. За рахунок університету він спеціально виїздив до Вільно для наукової роботи в тамтешніх архівах. В його магістерській і в докторській дисертаціях політична історія Литви була одним із головних предметів дослідження [15]. На підставі чисельних джерел він показав специфіку розвитку литовського суспільства XIV ст., довів безпідставність тверджень щодо державницького та політичного талану князя Ягайло, вказав на місце Великого князівства Литовського в регіональному розкладі міжнародних відносин.

Литуаністика займала значне місце в науковій спадщині професора Ф. І. Леонтовича доодеського та післяодеського періодів. Напередодні відкриття Новоросійського університету він в 1863–1865 рр. опублікував три значні роботи «Селяни південно-західної Росії по литовському праву XV – XVI ст.», «Історичне дослідження щодо прав литовсько-руських євреїв», «Руська Правда і Литовський Статут щодо нагальної необхідності включити литовське законодавство в коло історії руського права».

В одеський період, коли він займався зовсім іншими темами, Ф. І. Леонтович епізодично, в першу чергу у викладацькій діяльності, звертався до цієї теми. В курсі «Історія руського права» в кінці 60-х рр. він характеризував Велике князівство Литовське як федерацію литовсько-руських земель. В сукупності для Ф. І. Леонтовича литовсько-руська історія поставала складовою частиною слов'янського світу [4, с. 104–195].

Знавцем історії Литовської держави прийшов до Новоросійського університету І. А. Линниченко. Як представник «державницької школи» він вказував на значення Великого князівства Литовського в історії Східної Європи.

Литовську мову достатньо добре знав професор О. О. Кочубинський. якраз у нього приватно вивчав її тодішній студент, а згодом університетський славіст М. Г. Попруженко [3, с. 449]. Отож не випадково О. О. Кочубинський звертався до історичних питань литуаністики. В статтях 90-рр. «Литовська мова і наша старина», «Територія доісторичної Литви» він розглянув історію слов'янсько-литовських контактів, їх вплив на литовські племена, історичні та етнографічні аспекти життя литовського суспільства.

В роботах одеських істориків З. В. Першиної, П. М. Попової, О. Є. Музичко [9; 10; 5] розглянуті різні аспекти, в першу чергу персональні, розвитку україністики в Одесі та Новоросійському університеті, вказано на чинники її формування: вплив місцевих умов, загальна еволюція історичної науки Російської імперії, зв'язок зі школою В. Б. Антоновича та іншими істориками українських земель.

Проте в Новоросійському університеті країнознавчі наукові екскурси з'явилися в дещо іншій атмосфері. В середині 60-х рр. вирішальним фактором виявились наукознавчі обставини. Поява засад країнознавства в працях викладачів Новоросійського університету стала формально інституційною якраз в контексті розвитку литовської та польської політичної історії в рамках домінуючого в російській історичній науці політичного бачення історії. Тому початкова університетська україністика Одеси корінням своїм походить, насамперед, від литуаністики. Із середини 80-х рр. вплив литуаністики на формування університетської україністики суттєво послаблюється, зате поглиблюються контакти із представниками широкого історичного загалу українських земель, в тому числі й школи В. Б. Антоновича та проявляється вплив нових суспільних настроїв, пов'язаних із сплеском зацікавленості українською проблематикою.

Вже в роботах професора кафедри руської історії М. П. Смирнова присутнє країнознавче забарвлення. Так, буквально на перших сторінках своєї докторської дисертації він використав термін «Україна» та окреслив її географічні кордони, аж до Очакова і Чорного моря. Крім того, широко вживаючи поняття «руський», він часто використовує його як синонім «український», про що свідчать окремі приклади: Гедемін відстроює лідський замок руками руських, призваних із Києва і

Волині; Вітовт закликає руських ремісників із Луцька тощо [15, с. 1–2, 7].

Із розвитку університетського українознавства не випадає й публікація Г. І. Перетятковича 1888 р. в працях археологічного з'їзду, що відбувся в Одесі, «Малоросіяни в Оренбургському краю при початку його заселення» [8], в якій він поряд із аналізом української народної колонізації розглядає роль козацтва. Як вказує сучасний одеський історик О. Є. Музичко, Г. І. Перетяткович ще в лицейські роки так захопився лекціями М. П. Смирнова про Богдана Хмельницького, що навіть одягався у шаровари [5, с. 13].

До української тематики долучився і Ф. К. Брун, який у другому томі своєї збірки «Чорномор'я» вмістив розвідку «Острів Хортиця. Історико-географічні замітки» та видав матеріали місії до запорожців посланця імператора Рудольфа II Еріха Ляссоти [1, с. 472].

Проте найбільш яскраво українознавчі тенденції представлені у викладацькій та науковій роботі професора О. І. Маркевича [11, с. 303–307; 12, с. 15–86; 13, с. 192–326; 14]. І у нього литuanістичне коріння проглядається в університетських учбових курсах з історії Русі, зокрема литовсько-польської доби. Так О. І. Маркевич в 1883/84 учбовому році читав спецкурси «Історія Південно-Західної Русі з XIII по XV ст.» та «Історія Південно-Західної Русі до кінця XVIII ст.». Поряд із невеликими, але чисельними публікаціями інформаційного характеру, він в роботах «Марковичи» та «Південна Русь при Катерині II» концептуально розглянув питання взаємовідносин козацтва та російської влади в другій половині XVIII ст., долю Гетьманщини та Нової Січі. Слідом за істориками О. Лазаревським та А. Скальковським він рушійними силами змін, що проходили в обох частинах українських земель, назвав як політику російського самодержавства, так і процеси соціальної диференціації в українському суспільстві, що вело до зближення інтересів старшини, українського і російського дворянства [7, с. 32–34].

Іншим значним представником українознавства в Новоросійському університеті був І. А. Линниченко. Різниця у витоках появи українознавчих робіт О. І. Маркевича і І. А. Линниченко наочно присутня вже із перших років їх роботи в Новоросійському університеті. Так, в той час, коли перший звертався до історії українських земель, І. А. Линниченко у 1884/85 учбовому році читав курс «Історія Литовсько-Руської держави». Праця в рамках політичної історії наклала відбиток і на сприйняття ним української складової Литовсько-Руської держави та її наступниці Московського царства.

Тільки підступитись та зробити перші кроки на шляху до українознавчої проблематики зуміли молоді університетські науковці початку XX ст., в тому числі й учні І. А. Линниченко. В 1907–1908 рр. приват-доцент університету О. С. Грушевський (1877–1943), молодший брат на той час львівського історика М. С. Грушевського, читав спецкурси із історії Росії часів Петра I та історії Київської Русі й Литовсько-Руської держави. Новаторство молодого викладача проявилось у введенні української мови в учбовий процес під час викладання останнього спецкурсу, що призвело до його відставки.

П. Г. Клепацький (1885 – не раніше 1938) «аспірант» 1911–1913 рр. І. А. Линниченка видав фактично перше ґрунтовне, надзвичайно об'ємне дослідження історії Київської землі литовського періоду [2; 6, с. 164–166]. Поєднав українознавчі лінії історичного дослідження І. А. Линниченка і О. І. Маркевича випускник Новоросійського університету Є. О. Загоровський (1885–1938). По учбовій стежі він виступав як «аспірант» І. А. Линниченка, а по науковій – як спадкоємець О. І. Маркевича. В роботі «Взаємовідносини Запорожжя і російської урядової влади в часи Нової Січі», що видана в Одесі в 1912 р., він пішов далі О. І. Маркевича стосовно відносин козацтва і російського уряду. Відзначивши залежність Запорожжя від сусідів, він, разом із тим, персоніфікував негативну роль Росії в особі київського генерал-губернатора. Торкнувся участі запорозьких козаків у складанні нового Уложення (зводу законів) Російської імперії ще один учень І. А. Линниченка А. В. Флоровський (1884–1968), приват-доцент Новоросійського університету з 1911 р. [7, с. 34–36].

Таким чином, з початку діяльності університету в ньому була започаткована історична литuanістика. Вже із неї виросло університетське історичне українознавство. Воно в Новоросійському університеті починалось як в рамках політичної історії Литовсько-Руської держави (М. П. Смирнов, І. А. Линниченко, О. С. Грушевський, П. Г. Клепацький), так і у контексті історії переселенського руху та політики розширення меж Російської імперії (Г. І. Перетяткович, О. І. Маркевич, Є. О. Загоровський).

Джерела та література:

1. Аппатов С. О., Демин О. Б., Першина З. В. Исторические науки в Одессе за 200 лет / С. О.

- Аппатов, О. Б. Демин, З. В. Першина // Очерки развития науки в Одессе. – Одесса, 1995.
2. Клепатский П. Г. Очерки по истории Киевской земли / П. Г. Клепатский. – Т. 1. Литовский период. – Одесса, 1912.
 3. Макміллан О. Д., М. Г. Попруженко: шлях від випускника до приват-доцента Новоросійського університету (1888–1891 рр.) / О. Д. Макміллан // Записки історичного факультету. – Вип. 19. – Одеса, 2008.
 4. Музичко О. Історик Федір Іванович Леонтович (1833–1910): життя та наукова діяльність / О. Музичко. – Одеса, 2005.
 5. Музичко О. Є. Від українознавства до україністики, від клубів до університетських кафедр: формування фундаменту одеської історичної україністики наприкінці XIX – на початку XX ст. / О. Є. Музичко // Історична україністика в Одеському університеті: визначні віхи, персонажі, доробок. – Одеса, 2013. – С 7–29.
 6. Музичко О. Є. Клепацький Павло Григорович / О. Є. Музичко // Одеські історики. – Т. 1. – Одеса, 2009. – С. 164–166.
 7. Новікова Л. Роль одеського університетського осередку у розвитку історіографії українського козацтва у XX ст. / Л. Новікова // Історична україністика в Одеському університеті: визначні віхи, персонажі, доробок. – Одеса, 2013. – С. 30–66.
 8. Перетяткович Н. И. Малороссияне в Оренбургском крае при начале его заселения / Н. И. Перетяткович // Труды археологического съезда в Одессе. – Т. 2. – Одесса, 1888.
 9. Першина З. В. Історія України в працях одеських дослідників / З. В. Першина // Український історичний журнал. – К., 1994. – № 6. – С. 53–58.
 10. Попова Т. М. Історія Південної України в працях вчених – членів Історико-філологічного товариства Новоросійського університету / Т. М. Попова // Південь України і складання української державності: Історія і сучасність. – Ч. I. – Одеса, 1994.
 11. Попова Т. М. Маркевич Олексій Іванович / Т. М. Попова // Професори Одеського (Новоросійського) університету. Біографічний словник. – Т. 3. – Одеса, 2005. – С. 303–307.
 12. Попова Т. Н. Алексей Иванович Маркевич (заметки к биоисториографическому этюду) / Т. Н. Попова // Алексей Иванович Маркевич (1847–1903). Библиографический указатель. – Одесса, 1997. – С. 15–86.
 13. Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах. Из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса, 2007. – С. 192–326.
 14. Синявська О. О. Історик Олексій Іванович Маркевич: життя та діяльність / О. О. Синявська. – Одеса, 2003.
 15. Смирнов М. П. Ягайло-Яков-Владислав и первое соединение Литвы с Польшей / М. П. Смирнов. – Одесса, 1868.

Олег Демин

СТАНОВЛЕНИЕ ЛИТУАНИСТИКИ И УКРАИНИСТИКИ В НОВОРОССИЙСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX СТ.)

В статье рассматриваются вопросы формирования в контексте развития российской политической историографии новых научных дисциплин литуанистики и украинистики. Засвидетельствовано становление украинистики Новороссийском университете в тесной связи с литуанистикой.

Ключевые слова: литуанистика, украинистика, Новороссийский университет, вторая половина XIX ст.

Oleg Dyomin

FORMATION OF LITHUANIAN AND UKRAINIAN STUDIES IN IMPERIAL NOVOROSSIEA UNIVERSITY (SECOND HALF OF THE XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)

In the article are examined problems of formation in context of study of Russian political history Lithuanian and Ukrainian studies. Principles of Ukrainian studies in Novorossya University had been forming in context of study of Lithuanian history are analyzed.

Keywords: Lithuanian studies, Ukrainian studies, Novorossya University, second half of the XIX century.